

'Diepenbrock'

*Vijf generaties ijzergieters
bij Diepenbrock & Reigers*

ULFT DRU (1810-1929)

Lied Deurvorst

H. DIEPENBROCK

‘Diepenbrock’

*The farther backward you can look,
the farther forward you are likely to see*

Winston Churchill

‘DIEPENBROCK’

*Vijf generaties ijzergieters bij Diepenbrock &
Reigers Ulft
DRU (1810-1929)*

LIED DEURVORST

Hilversum
Verloren
2025

Deze uitgave werd mogelijk gemaakt met financiële steun van Ferro Techniek Gaanderen, Stichting Fonds A.H. Martens van Sevenhoven, Stichting de Verenigde Stichtingen De Armenkorf en het Gasthuis te Silvolde, M.A.O.C. Gravin van Bylandtstichting, Stichting dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds, Stichting Prof. van Winterfonds en Stichting de Roos Gesink.

Omslag: IJzergieter in actie door Herman Heijenbrock in 1923 getekend bij De Etna in Breda. Deze vorm van ijzergieteren was zwaar en gevaarlijk. Het hete vloeibare ijzer dat uit de hoogoven kwam, werd door de gieters in hun steelpotten opgevangen, voorzichtig dribbelend naar de klaarstaande vormen gebracht en er in gegoten.

Binnenzijde kaft: Comitatus Zutphania, onderdeel van J. Janszonius (1588-1663) geografische kaart van de Gelderse Achterhoek met plaatsnamen.

© Lied Deurvorst
www.lieddeurvorst.nl
Uitgeverij Verloren BV
Torenlaan 25
1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

ISBN 978 94 6455 147 1

Omslagontwerp: Els Gulpen Grafisch Vormgever, Heerlen

Opmaak: Rombus/Eva Nicole Pool, Hilversum

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	8
Proloog: Hoogovens langs de Oude IJssel	10
Hoofdstuk I: De Ulftse hut van 1754 tot 1809	13
De Ulftsche Sociëteit van 1754 tot 1773	13
Drie Bocholtse pachters van de Ulftse Hut 1773-1810	20
Hoofdstuk II: Bernard J. Diepenbrock, pachter nr. 1	21
Anton Diepenbrock, ridder zonder blaam, op jacht naar de ideale vrouw	24
Franziska's vlucht	24
Ferdinand Diepenbrock in Laag-Keppel	31
Hoofdstuk III: Apotheker met geld, Derck Reigers, pachter nr. 2	36
J.J.S von Raesfelds verdrietige vaderschap	36
IJzergieterij Vulcaansoord	41
Vulcaansoord onder Von Raesfeld 1829-1854/1857	42
Vulcaansoord als 'Von Raesfeld, de Both & Compagnie' 1857-1867	46
Vulcaansoord na 1867	47
Hoofdstuk IV: Med. dr. Bernard Reigers en nazaten, pachter nr. 3	49
De aankoop van de Ulftse hut 1810-1845	50
Aloys Reigers – D&R 1809-1845	52
Wie volgde Aloys Reigers in 1845 op?	58
Hoofdstuk V: Carel en Anton Reigers – D&R 1845-1867	62
Hoofdstuk VI: De kinderen van Aloys Reigers en Ludgard Diepenbrock	67
Siska van Woringen-Reigers, de oudste dochter (1815-1888)	67
Bern Reigers, advocaat, industrieel en watergraaf (1819-1895)	69
'Maar' een dochter, juffrouw Anna (1870-1938)	76
Fennän Reigers, kunstschilder – zwervend – fabrieksdirecteur	
– kunstschilder (1821-1897)	83
Anton Aloysius Reigers, directeur en verkoper (1823-1890)	87
Carel Bernard Melchior, zelfstandig ondernemer (1829-1898)	89
De Zwolsche Fabriek van Stoom- en andere werktuigen	95
De Haerlemsche IJzergieterij	96
Mathias C.A. Reigers (1858-1901), zoon van Carel en Charlotte	99
Tonia Elsensohn-Reigers (1835-1896) en Michaël Elsensohn (1830-1905)	103

Michiel Hafkenscheid en Hendrik Tollens, de dichter	106
Wijnand Fockink en Lucas Bols, luxueuze likeurtjes	106
Tonia's testament dat zelfs de kranten haalde	108
Michaël Elsensohn, de erflater die tot inzicht kwam	109
Lidwine Deurvorst-Reigers, das liebe, sanfte und gescheite Mädchen (1821-1900)	115
Vijf dochters, drie bij D&R betrokken schoonzons en één kleinzoon-bankier	119
Twee zoons, Gerrit (1854-1911) en Frans (1856-1931) op Rolduc	123
Gerrit, wijnhandelaar in Terborg (1854-1911)	127
Zutphense Frans in wijn en ijzer (1885-1947)	130
De ondergang van J.H. Deurvorst & Zoon, de familie-wijnhandel	131
Ulfse Frans in Katwijk (De Breul) en op de Städelschule in Frankfurt	133
Bern Reigers terug in Ulft 1862-1867	136
De broederstrijd	138
Berns coup	139
Hoofdstuk VII: Bern Reigers en de vernieuwde vennootschap – D&R 1876-1895	147
Hoofdstuk VIII: de vette jaren – D&R 1895-1919	156
Frans' huwelijk met de achttien jaar jongere Jacqueline Vonk de Both	156
De trouwerij en de standsverplichtingen	158
Villa Zeno, het visitekaartje van de fabriek	159
Jacqueline Deurvorst-Vonk de Both als directeursvrouw	164
Jan Toorop in Villa Zeno en de nog steeds zoek zijnde schilderijen	165
Frans Deurvorst, expansie en winst 1895-1919	169
Frans Netscher over D&R in de Hollandsche Revue 1904	176
De voorspoedige jaren 1904-1916 en het begin van de strijd om erkenning door Rudolph Sassen	179
De Eerste Wereldoorlog 1914-1918/1919 met honger, zelfs in Ulft	191
Hoofdstuk IX: De magere jaren – D&R 1919-1929	201
1919: De zo lang uitgestelde start van de nieuwe vennootschap	201
1920: De jongens vlogen uit	206
1920: Te hoge en omstreden beloningen	207
Fabrieksmatig emaileren	208
1921: De eerste valse akkoorden	210
1922: Een half miljoen rood staan	214
1923: De bank maakt een vuist	215
1924: Het rampjaar	218
Frans' vijftigjarig fabrieksjubileum	228
1924: Voor DRU als familiebedrijf valt langzaam het doek	231
Zeno na zijn vertrek bij 'Diepenbrock'	234

1924: Het rampjaar vervolgd	237
1925: Wrakke badkuipen, kromme cijfers	240
1926: In het dorp gonst het ...	241
1927: Frans met pensioen	247
1928: De strijd om de macht	249
1929: De onzichtbare hand en de verdwijning van het archief van 1929-1946	253
Hoofdstuk X: Hoe het verder ging met ...	260
Vulcaansoord	260
DRU	262
Frans en Jacqueline Deurvorst-Vonk de Both	269
Jacqueline in Den Haag, Terborg en terug naar Den Haag	270
Ru en Marietje Sassen-Vonk de Both, maar vooral Marietje...	272
De drie broers Deurvorst	275
<i>Zeno en Liedje</i>	275
<i>Mel en Ferro Gaanderen</i>	278
<i>Frank Deurvorst op de achtergrond</i>	279
Epiloog: Het einde van deze familiedynastie	282
Bijlagen	
Bijlage 1: Nazaten Anton Diepenbrock & Franziska Kesting	284
Bijlage 2: Reigers bij Diepenbrock & Reigers vanaf 1718	286
Bijlage 3: Nazaten Aloys Reigers & Ludgard Diepenbrock	288
Bijlage 4: Nazaten Willem Deurvorst & Lidwine Reigers	290
Bijlage 5: Diepenbrock en Reigers, von Raesfeld, oprichters en beherend vennoten IJzergieterij Diepenbrock & Reigers, Deurvorst, Fockink & Hafkenscheid	292
Bijlage 6: Kunstcollectie Deurvorst - de Both	296
Bijlage 7: Smelten, gieten en houtskool branden in de achttiende eeuw	306
Dankwoord	308
Keuzes omtrent hoofdletters en typografie	309
Bronnen en brononderzoeken	310
Beeldverantwoording	312
Bibliografie	315
Personenregister	318

VOORWOORD

Als nakomeling van eigenaren van drie ijzergieterijen in de Achterhoek zou ik toch met een smetteloos wit geëmailleerde gietijzeren lepel in de mond in de wieg moeten zijn gelegd. Niets is minder waar. Mijn vader, Zeno Deurvorst, overleed aan het einde van de Tweede Wereldoorlog toen ik een tiener was. Als reserveofficier was hij goed geïnformeerd geweest. Omdat hij van oordeel was dat wij dit keer niet buiten deze oorlog zouden blijven en er in Nederland hongersnood zou worden, verplaatste hij zijn gezin in 1941 van Voorburg naar een hobbyboerderijtje in de veilige Achterhoek. Ook al woonden wij toen op 6 kilometer afstand van Ulft, hij heeft mij in die oorlogsjaren slechts eenmaal naar Ulft laten fietsen. Hij vertelde niet dat hij in de grote naar hem genoemde villa was opgegroeid, niet dat dit de vroegere fabriek van zijn familie was en zeker niet dat hij in dit directeurshuis de grootste teleurstelling van zijn leven had gehad.

Zelf op een leeftijd gekomen dat ik wilde weten wat voor mensen mijn voorouders waren, ben ik gaan zoeken, diep gaan zoeken, twintig jaar lang. Naar hun wijnhandels, hoe zij, rooms-katholieken van een vurig kaliber, steunpilaren werden van schuurkerkjes en vaak ook de bezitter van de ernaast gelegen profijtelijke herberg. Dit soort dingen interesseren op zijn best hun nazaten. Dit ligt anders met de IJzergieterij en Emailleerfabriek Diepenbrock & Reigers Ulft (DRU), waar mijn grootvader Franciscus Bernardus Deurvorst (1857-1931), 'Ulfse Frans' in dit boek, gedurende de vijftig jaar dat hij daar werkte het aantal werklieden zag groeien tot ongeveer duizend man.

Onder elkaar sprak men in de familie over Diepenbrock, soms 't fabriek of de hut. Het bedrijf stond centraal in hun levens. Zij waren er financieel van afhankelijk, het gaf hen status en het verschaft werk en vooral inkomen aan opvolgende generaties. Ook hun vrouwen en dochters voelden zich er sterk mee verbonden. De naam van het bedrijf werd op de huwbare leeftijd aan hun namen van beschikbare bruiden gekoppeld. Schoonvaders en schoonzonen vonden er werk. Aandeelhoudersvergaderingen waren familiereünies. Ruzie in 't fabriek betekende ruzie en soms schisma's in de familie. De liefde van directeuren voor het bedrijf dat zij hadden geërfd was hen door hun voorouders ingeprent. Dat hield in dat het gieten van ijzeren voorwerpen slechts een middel was om het welzijn van alle betrokkenen, directie, aandeelhouders en personeel, te bevorderen. Zo is het jaren onder het bewind van de drie broers Reigers en

hun neef, Ulfse Frans, bij DRU gegaan, niet dat zij hun eigenbelang in de schaduw stelden, zoals soms met ontsteltenis te lezen valt.

Vanuit deze kennis heb ik de mensen achter Diepenbroek & Reigers en de door familiebanden hieraan verbonden IJzergieterij Vulcaansoord, alsmede de wijnhandel J.H. Deurvorst & Zoon beter begrepen. Er is van deze verslaglegging geen woord verzonnen. Alle nog nooit gepubliceerde feiten over DRU en aanverwante bedrijven werden opgedoken uit landelijke, provinciale, plaatselijke, Bochooltse en zeer weinige in de familie nagelaten archieven. Ook bracht de overlevering zo nu en dan een onderhoudende component.

De beherende vennoten deden hun werk zonder persoonlijke assistenten, zonder telefoon, zij schreven hun brieven met de hand, rekenden zonder rekenmachine, kenden elke werknemer bij naam en betaalden kleine en grote bedragen in contant geld tot op de halve cent nauwkeurig persoonlijk uit. Dat moet je er vooral ook bij denken als je dit leest.

Wat zou Ulfse Frans blij en trots zijn geweest dat zijn levenswerk nu is uitgegroeid tot een bloeiend eigentijds industriepark, een ontmoetingsplaats voor culturele en creatieve ontwikkeling. Ieder woord uit deze omschrijving was hem op het lijf geschreven. Hij was niet alleen fabrieksdirecteur met een streekaccent, hij was ook een bevlogen mecenas en grote vriend van de tekenaar en schilder Jan Toorop en diens vrienden. Samen met zijn vrouw Jacqueline Vonk de Both kocht hij tientallen grote en kleine kunstwerken, niet alleen privé, ook voor de fabriek.

Na vijftig dienstjaren was hij op. Zijn hartenwens dat, al was het maar een van zijn vijf zoons, de fabriek na hem zou gaan leiden, was door zijn eigen toedoen niet in vervulling gegaan. Het eindigde in een verdrietig koningsdramaatje en na nog eens bijna dertig jaar tot de volledige uittocht van de nazaten van de drie eerste kopers. Toen was ook de ziel uit de oorspronkelijke gieterij en emailleerderij verdwenen en viel het bedrijf langzaam in stukken uit elkaar.

Zutphen, voorjaar 2025

PROLOOG: HOOGOVS LANGS DE OUDE IJSSEL

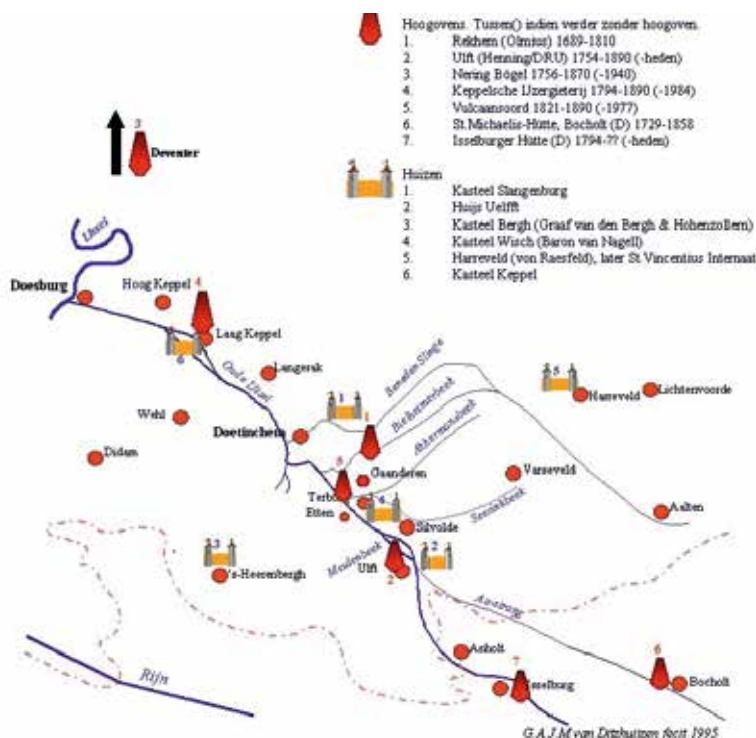
Hoewel de familie over hun fabriek als *Diepenbrock* sprak, was *hut* het meest gebruikte woord. Een *hut* is voor een *richtigen Achterhoeker* namelijk geenszins een klein primitief huisje, een overnachtingskamertje op een schip of een armoedig bouwwerkje. *Hut* is de uit de Duitse taal afkomstige benaming voor een ijzersmelterij en -gieterij: *eine Hütte*. Voordat wij ons in de beschrijving van de familieleden die de Ulftse *Hut* bestierden kunnen storten, eerst aandacht voor de opkomst van de ijzerindustrie in dit deel van het land en het aangrenzende Duitse grondgebied.

Sinds het begin van het Holoceen, dat circa 11.700 jaar geleden begon en nog steeds duurt, voeren rivieren door erosie opgeloste ijzerdeeltjes naar lager gelegen beddingen. Deze sloegen en slaan nog steeds aan de zijkanen van rivieren neer in de vorm van knollen, hoekige korrels, pijpjes en platen met een maximale dikte van 50 centimeter, oergronden genoemd, waar boeren niet blij mee zijn omdat zij de bodem ondoorlaatbaar maken, hun gewassen bij overmatige regen te natte voeten geven en in tijden van droogte weer laten verdorren. Deze oergronden zijn een verschijnsel met een permanent karakter en het oer heeft slechts enkele decennia nodig om zich, bijvoorbeeld middels opwellend ijzerhoudend kwelwater, te vormen.¹

In de twaalfde eeuw werden al primitieve hoogoven in gaten in de grond gebruikt. Daar produceerde men ijzer in dat niet sterk was en alleen als smeedijzer kon worden gebruikt. Een van de redenen was dat men nog niet in staat was het vuur niet hoger dan tot circa 1500°C op te stoken. Dankzij blaasbalgen die door watermolens werden aangedreven en met behulp van houtskool kon men hogere smelttemperaturen bereiken. Door toevoeging van kalk, het middel dat de nog resterende verontreinigingen tot ijzerslakken kan binden, lukte het in het midden van de achttiende eeuw fabrieksmatig uit oer ijzer te smelten en in vormen te gieten. Dit proces kon vanwege de enorme hitte die daarvoor nodig was, alleen grootschalig worden uitgevoerd. Het maakte de weg vrij voor fabrieksmatig ijzergieten.

De Achterhoek was uiterst geschikt voor het oprichten van zo'n fabrieksmatige ijzersmelterij. Daar waren de drie basisbenodigdheden: ijzeroer, houtskool en stromend water ruim voor handen. Dat was zeker het geval voor het oer. Dat bevond zich in grote klompen langs of iets verwijderd van het riviervallei de Oude IJssel. In de acht-

1 'Ijzeroer', Geologie van Nederland, via <https://geologie.vannederland.nl/zwerfstenen/beschrijvingen/ijzeroer>.

Achterhoekse hoogovens vanaf 1698.

tiende eeuw was de Achterhoek nog een bosrijk gebied, zodat voor de vervaardiging van houtskool het hout evenmin van ver hoefde te worden aangevoerd. Voor de waterkracht die benodigd was om het vuur aan te blazen plaatsten de oprichters hun ijzersmelterij langs de Oude IJssel, een regenrivier van betrekkelijk korte lengte en uit dien hoofde zonder constante watertoevoer. De ligging aan dit riviertje verschaftte hen bovendien transportmogelijkheden, zij het dat de Oude IJssel daarvoor niet bepaald de ideale eigenschappen bezat. Zij was te ondiep, had geen regelmatige stroomsnelheid, werd door bovenstrooms liggende bedrijven al van haar kracht beroofd en was met haar vele sluisjes en ondiepten geen betrouwbare waterweg. Maar toch, wat overbleef was genoeg.

In het Duitse Bocholt/Bochold, Boekholt in het Nederlands, verhandelden sinds de zestiende eeuw enkele families met veel succes ruwe katoen. Deze werd door gezinnen als thuisspinners en -wevers tot stoffen verwerkt. Zowel de grondstof als het eindproduct werden in Bocholt *Baumseide*, een soort katoen, genoemd. De thuiswerkers waren voor de inkoop van de ruwe balen en de producten die zij ervan maakten, afhankelijk van handeldrijvende families, die daar *Fabrikanten* heetten. Met Hollandse boten haalden deze de *Baumseide* van overzee naar Amsterdam of Rotterdam. Van daar werden de goederen met hun eigen schepen naar Doesburg gebracht, vanwaar zij met karren over de weg naar Bocholt werden vervoerd. Het kant-en-klare product

ging als retourvracht terug.² Het bracht de *Fabrikanten* grote welvaart. Zij trouwden gedurende die eeuwen veel met elkaar, want familierelaties waarborgden het onderlinge vertrouwen. Voor het onderhouden van hun handelsbetrekkingen moesten de *Fabrikanten* veel reizen. Daardoor hadden zij een goed overzicht over het wereldgebeuren en de internationale handel. Hun welstand groeide en daarmee steeg ook hun culturele ontwikkeling, vooral tijdens hun reizen naar de steden van het cultureel veel beter dan Bocholt ontwikkelde Holland.

Bernard Joseph Diepenbrock (1727-1788) en diens twee neven, de broers Theodor (Derck) Johann Reigers (1732-1806) en Bernard Johann Reigers (1745-1827) beschikten over veel verkoopervaring, vervoersmogelijkheden en zakenrelaties.³ Bovendien hadden zij, dankzij hun investeringen in de dichtbij Bocholt in Liedern gelegen ijzergieterij *Michaëlishütte* ervaring opgedaan met een uit 1729 stammende ijzerhut. Sinds 1760 pachtten de neven een deel daarvan.⁴ Zij wisten waar zij aan begonnen toen zij zich jaren later voorgoed met de hut in Ulft inlieten.

2 Stadtarchiv Bocholt, Sammlung Diepenbrock 1.2.5.1.55; dr.ph. M. Gregoria Bäseler, 'Melchior Kardinal von Diepenbrock, Fürstbischof von Breslau', *Sonderschrift des Januar-Februarheftes Unser Bocholt* (Bocholt 1853) 4.

3 *Tweehonderd Jaar DRU 1754-1954* (Ulft 1954) 23.

4 Dr. Udo Wörffel, 'Die Eisenhütte von Diepenbrock & Reigers in Ulft (DRU)', *Unser Bocholt, Zeitschrift für Kultur und Heimatpflege* Jrg. 57, Heft 4 (2006) 9.

HOOFDSTUK I: DE ULFTSE HUT VAN 1754 TOT 1809

DE ULFTSCHE SOCIËTEIT VAN 1754 TOT 1773

Op 17 mei 1754 werd in Ulft een nieuwe *societeijt* (onderneming) gesticht.¹ De oprichters waren respectabele Gelderse mannen. De belangrijkste van hen was de eigenaar van de grond: Johan Baptist Grave tot den Bergh Hohenzolleren -Sigmaringen des H.R.R. Erfkammerer, Marquis tot Bergen op Zoom, Grave tot Walhain, Boxmeer en Champlite, Vrijheer tot den Bijland. Wisch en Péruez, Heer tot Dixmuden, Haeps, Sambeeck, Borsel, Brains la Léut, Millingen, Panneren, Gendringen en Etten, Erfbannerheer des Fürstendoms Gelre en Graafschaps Zutphen etc. etc. etc. – om hem eens zijn volle naam te geven.² Johan Baptist was de voor-naamste en rijkste man van de streek, zijn bijnaam ... de dolle graaf, een man met een omstreden reputatie.

Zes jaar voor het afsluiten van dit contract, op 17 november 1748, zou Johan Baptist in Boxmeer, waar zijn kasteel stond, een stadgenoot op straat hebben doodgestoken. Dat was nog maar het topje van de ijsberg die Johan Baptists lijst van moorden en verkwistingen zou gaan aanvoeren. Het lijkt wel of hij soms dermate door drift werd overmand dat hij de mensen die zijn woede opriepen in een opwelling naar het leven stond. Weer tot zinnen gekomen, kreeg hij meestal spijt.³

Een jaar voor deze moord was Johan Baptist na enige aarzeling in 1747 in het huwelijk getreden met gravin Maria Benonia Laderani van Lodron, acht jaar ouder dan hij. Een keer samen in Boxmeer aangekomen, ging het mis tussen de echtelieden. Johan Baptist had haar zijn opvliegerige karakter al eerder getoond en toen hij zich op een avond in volle wapenrusting met twee geladen pistolen naast haar in het echtelijk bed vleide en haar toevoegde – zo stel ik mij voor – ‘nu ... of je gaat eraan’, vluchtte zij naar een andere kamer en vertrok de dag daarop naar hun kasteel in 's-Heerenberg. Ondanks pogingen tot verzoening kwamen de echtelieden niet meer tezamen en bleven kinderloos, zodat zijn zuster Joanna J.A. tot den Bergh, getrouwd met haar neef Karl Anton Joachim Z.F.M. von Hohenzollern-Sigmaringen, zijn erfgenamen werden.

1 Archief Huis Bergh 02144 (828)-4136, Octrooi van den graaf van den Bergh tot het oprichten van een ijzerhut te Ulft, 1754, concept.

2 Ibidem.

3 'Johan Baptist van Hohenzollern-Bergh', Berghapedia Encyclopedie van het land van Bergh, via https://www.berghapedia.nl/index.php?title=Johan_Baptist_van_Hohenzollern-Bergh, 1 Oktober 2023.

Deze haardplaat is een van de eerste producten van de Ulftse hut geweest. Men heeft er vijf stuks van gegoten. Het wapen van het Huis Bergh is er in bas-reliëf op aangebracht. Omdat de eerste directeur Henning er ook een bezat, zal het eveneens het vroegere directeurshuis bij de fabriek hebben gesierd.

roep vermeld, iets dat hij bij anderen nooit deed, met de woorden *cubicularis juri serenissimi principes*, hetgeen dan rentmeester van de graaf zou moeten betekenen.⁶ Gezien het woord *juri* is aan te nemen dat Henning zich in de rechten had bekwaamd.

Voor de stichting van de Sociëteit werd een overeenkomst van zestien artikelen opgesteld waarin onder meer werd bepaald dat zij ieder voor minstens f 4.000 zouden deelnemen, en voorts daarbij zooveel bij te schieten als tot het aen de gangh houden van voors. IJzerhutte zal nodigh zijn. Voorts werd vastgelegd dat de Graaf van Bergh een eeuwig durende erfpacht verleende, dat het water van de Meulenbeek die in de Oude IJssel stroomde van de brug tot het slot Ulft als krachtbron voor het waterrad mocht worden gebruikt, dat er onder strenge voorwaarden op grafelijk gebied oer zou mogen worden afgegraven en dat de graaf in eeuwige erfpacht aan de Sociëteit, hare erven of regt hebbenden een aantal percelen verpachtte. Daarbij behoorde ook de qua ligging nauwkeurig omschreven visserije, een onderdeel dat jaar na jaar werd genoemd en van grote waar-

Op 17 mei 1754, de stichtingsdatum van de Sociëteit, verleende Johan Baptist aan enkele getrouwen octrooi tot het oprichten op een aan hem behorend stuk grond in Ulft van eene IJserhutte cum appendiis [met toebehoren] aan de oude Meulenbeek te Ulft.⁴ Zelf nam hij voor een vierde part deel in de kosten van de bouw. De andere drie kwarten kwamen voor rekening van mannen waar hij nauw mee verbonden was. De eerste was de *Weledelen seer onze lieve Getrouwe Raed dr. Johan Michiel Roukens*, vanaf 1751 zijn raadsheer en gevolmachtigde, tevens raadslid van de stad Nijmegen. De tweede was Jan Hendrik Bögel/Beugel zijn drost⁵ uit Wisch en de derde *onzen lieve Getrouwe Rentmeester Carl Henning*. Carolus Julianus Henning was een geacht inwoner van Anholt. Bij zijn huwelijk en ook al toen hij getuige was bij het huwelijk van zijn broer, had de pastoor Hennings be-

4 Archief Huis Bergh 02144 (828) – 4148, Octrooi van den graaf van den Bergh tot het oprichten van een ijzerhut te Ulft, 1754.

5 Een drost was door de graaf aangesteld om de orde in het hem toegewezen gebied te handhaven, wetgeving toe te passen en recht te spreken. Tijdens de Franse overheersing werd hij 'maire' genoemd, daarna 'burgemeester'. De drost had vaak rechten gestudeerd. Zijn functie was vóór de Bataafsche Republiek erfelijk.

6 'Anholt, St. Pankratius', Matricula Online, via <https://data.matricula-online.eu/en/deutschland/muenster/anholt-st-pankratius>.

de werd geacht in een tijd en op een plaats waar vis schaars en duur voedsel was. De graaf stelde in het contract de uitvoerders vrij van het betalen van weg- en tolgelden, een aanzienlijke besparing op de bedrijfskosten. Voorts zegde hij toe dat hij andere ijzerhutten op zijn grondgebied slechts zou toelaten na goedkeuring door de Sociëteit.

Artikel II van het contract gaat uitgebreid in op het gebruik van de ruïne van Sloth Ulft. Het stond toch leeg en omdat de *Dackvensters, glaesen, deuren en muurwerk open leggen* mocht de Sociëteit er gebruik van maken om het door haer of 't werkvolk te doen bewoonen en gebruiken en ook den Toorn tot het magazijn of stallingh te emploijeeeren [gebruiken] alsmeede de geheele open plaats van 't Sloth Ulft tot een tuijn of weijde te gebruiken.⁷ De nieuwe Sociëteit mocht er zelfs een jachthuis van maken, waar de graaf later ook misschien wel gebruik van wilde maken. In dat geval zou hij aan de Sociëteit alle gedane kosten restitueren. In tegenspraak hiermee werd in Artikel X de Sociëteit toestemming verleend uit de ruïne van het Sloth Ulft te halen de kooten⁸ stenen tot de aanleg van de ijzerhutte nodigh sijnde. Het plan tot het verbouwen tot een jachtslot is niet doorgegaan, van het tweede plan zijn tijdens geologische onderzoek in 2007 de bewijzen gevonden.⁹

Drost Bögel verliet al snel na ondertekening de Sociëteit. Zijn deel werd overgenomen door de andere drie, het Grafelijk Huis, Roukens en Henning, waarvan de laatste de bouw en de bedrijfsvoering full time ging leiden en daarom in zijn functie als rentmeester van Huis Bergh werd opgevolgd door de administrateur Oswald Petrus Hoevel. Tilleman Suttener/Zoutenaer werd het 'manusje van alles', Willekens de huttenmeester en er werkten dat eerste jaar ongeveer 50 mensen.¹⁰ Van de bouwkosten waren de initiële kosten f 18.418, de inventaris f 2.257, terwijl Henning twee jaar later nog een declaratie voor de moeite van het opbouwen van de ijzerhut indiende van f 500, zodat voor het in werking stellen van de hut in totaal f 21.175 werd uitgegeven.¹¹ De bouwtekeningen waren ontleend aan die van de Michaëlishütte bij Bocholt.¹²

Onmiddellijk na de ondertekening van de overeenkomst ging in Gendringen, naby het vervallen Slot Ulft, een schoon en mooi Dorp in het Kwartier des Graeffschaps Zutphen, behorende onder het Graeffschap 's-Heerenberg, de bouw van start, zodat binnen een jaar, in maart 1755, het eerste gietijzer uit de ovens vloeide.¹³ De ijzergieterij produceerde in het begin kogels, haardplaten met of zonder voorstellingen, ploegonderdelen, strijkbouten, kneppels (staven voor visnetten), potten, vijzels, ovens en ballast voor de marine om schepen in evenwicht te brengen. In de volgende jaren kwamen er kachels, marmiten (marmites/kookpotten), scheenen (platte staven), braadpannen, theeketels en

7 Archief Huis Bergh 02144 (828) – 4148, Octrooi van den graaf van den Bergh tot het oprichten van een ijzerhut te Ulft, 1754.

8 Kooten = kleine stenen.

9 J. Schreurs, J.W. de Kort e.a., *De Oertijd van de DRU, rapportage Archeologische Monumentenzorg, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed* (2009) 19.

10 D.E. de Roon, *De Ijzergieterij te Ulft van 1754-1751* (Raamdonksveer) 31.

11 Idem, 8 en 19.

12 Michael Schulz-Balluf, 'Entwicklung der Eisenindustrie im Bocholter Grenzraum', *Unser Bocholt* 36. Jrg Heft 4 (1985) 56.

13 *Nederlandsche Jaerboeken* dl. X-II (Amsterdam 1756) 1143.

Na de gebruikelijke rooms-katholieke internaten en een korte architectuuropleiding, liep Frans Deurvorst, 17 jaar oud, op donderdag 15 oktober 1874 van Terborg langs de Oude IJssel naar Ulft, zijn toekomst tegemoet. In Ulft lag de IJzergieterij Diepenbrock & Reigers, die door drie voorouders in 1773 eerst was gepacht en in 1810 was gekocht.

Daar zwaaide in 1874 de broer van zijn moeder, Bern Reigers, de scepter over circa 120 werklieden en daar wachtte Frans de familieplicht het stokje van hem over te nemen. Vanaf dat moment was hij voorbestemd de leiding van de firma weer aan zijn eigen nageslacht over te dragen.

Na twintig jaar volgde hij Bern als beherend vennoot op en in de daaropvolgende dertig jaar maakte hij van de Ulfte ijzerhut de zesde industriële onderneming van Nederland, met in hoogtijdagen wel duizend medewerkers. Diepenbrock & Reigers ging bovendien tot de paar Nederlandse bedrijven behoren, die tijdens de Tweede Industriële Revolutie (ca. 1867-1914) ook op het sociale vlak tot de vooruitstrevendsten behoorde.

Waar Frans Deurvorst niet in slaagde was om het bedrijf in de familie te houden. Om de lieve vrede tussen hen te bewaren, maakte hij het mogelijk dat Rudolph Sassen, die als niet familielid geen directeur mocht worden, hem stapje voor stapje overvleugelde. Vóór Frans' afscheid van de fabriek speelde zich als gevolg hiervan een industrieel koningsdrama in het klein af.

Lied Deurvorst (1930) werd in het laatste deel van haar leven geboeid door het verleden van haar Achterhoekse voorouders. Onbevooroordeeld beschrijft zij op basis van in archieven opgedoken materiaal en geringe inbreng uit de familiehistorie, de geschiedenis van dit familiebedrijf tijdens de achttiende, negentiende en het begin van de twintigste eeuw.

